

بررسی تطبیقی بازتاب اخبار در رسانه‌های ایران و تاجیکستان

مهنازظاهری مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق دانشکده علوم انسانی
(نویسنده و عهده‌دار مکاتبات) mzaheriasia@yahoo.com

چکیده

اولین قدم توسعه و گسترش هر کشور بیشتر بر پایه دانش و علوم ارتباطات اجتماعی است، در جهان امروز پیشرفت علوم و فناوری حد و مرز جغرافیایی را از کشورها برداشته، فرهنگ و علم دانش بشر به راحتی برای همگان قابل دسترس است، اهمیت تعامل و مناسبات میان کشورها لازمه شناخت شرایط، ابعاد مختلف ارتباطات در تمامی سطوح را فراهم می‌سازد. همچنین ویژگیهای تعامل و مناسبات، شناخت و انتظارات متقابل است، از آنجا که رسانه‌ها منعکس کننده آرا و اطلاعات فرهنگی و دانستیهای گوناگون از هر جامعه می‌باشند و با بررسی آنها می‌توان به عناصر فرهنگی، اجتماعی، سیاسی بین جوامع پی برد. این پژوهش با استفاده از روش تحلیل محتوا و رویکرد آن از نوع استنباطی است و واحد تحلیل محتوی خبرها بود و جامعه آماری کلیه شماره‌های نشریه‌های و مجلات، کیهان، اطلاعات... از سالهای ۲۰۰۸ تا ۲۰۰۵ می‌باشد. نتایج بدست آمده حاکی از آن که کمترین مقوله مربوط به آزادی بیان، اندیشه و ترویج به آیین‌های دینی و مسایل زنان می‌باشد و بیشترین مقوله به هویت و مسایل مرتبط با فرهنگ فارسی است که به لحاظ آماری ۳۰/۳ درصد می‌باشد.

واژگان کلیدی: بازتاب اخبار، محتوای خبر، رسانه‌های ایران و تاجیکستان

مقدمه

نقش مطبوعات در ایجاد تعامل و مناسبات بین کشورها بی اهمیت نیست از این جهت باید کاری کرد که تا پیامگیر به بهره برداری از خبرها رسانه‌ها علاقه مند شوند انتخاب خبر و مسائلی که مورد توجه پیامگیر است تا احساسات و عواطف او را برانگیزد یکی از اقداماتی که نویسندگان و سایل ارتباطات اجتماعی انجام می‌دهند طرزنگارش مطبوع خبر آرایش آن و عرضه کردن دلپسند رویدادها از اقدامات دیگری است که باید بخاطر جلب خواننده بعمل آورد (معمدندژاد، ۱۳۷۳، ص ۲۹ و ۶)

آنچه در دنیای امروز مطرح می‌شود، این است که خبردیگر انتقال دهنده واقعیت‌ها نیست؛ بلکه سازنده واقعیت است. خبرنگار حرفه‌ای نیز خبرنگاری است که بتواند یک خبر را بسازد و خبر را همراه با اهداف خود و سازمان به مخاطب القاکند (سلطانی فروهاشمی، ۱۳۸۲، ص ۱۴)

در این پژوهش تاکید بر حصول شناخت مقتضی از منظر روزنامه‌های کشور در چارچوب اصول حرفه‌ای فعالیت رسانه‌ای فرم و محتوا است انگیزه از اجرای این فعالیت شناخت مقتضی از کشوری با فرهنگ و زبان مشترک یعنی فرهنگ و زبان فارسی است در این وادی بر متغیرهای نظیر روزنامه‌های مورد بررسی، ارائه محتوی خبر، ارزشهای خبری، جهت گیری، عناصر فرهنگی مشترک و... تاکید خواهیم کرد در بررسی نظام‌های فرهنگی ابعاد و مولفه‌های و عناصر متعددی مطرح است، که در مجموع یک نظام را میسازد لذا در مطالعات اینگونه توجه به مقولات و ارزشهای فرهنگی مرتبط نظیر نوع مرادوات عناصر فرهنگ ملی موضوعات شیوه‌های ارائه آنها در قالبهای رسانه‌ای و زمینه‌های نظیر آن مطرح است.

بیان ضرورت و اهمیت تحقیق :**ضرورت و اهمیت نظری**

از دو دیدگاه باید به موضوع پرداخت، از نظراهمیت علمی، اجرای این طرح منجر به شناخت ساختار محتوای روزنامه‌های کشور ایران در زمینه عناصر فرهنگی تاجیکستان می‌گردد و راهکارها و چارچوبهای گسترش مناسبات فرهنگی را به دست می‌آورد.

ضرورت و اهمیت عملی

به لحاظ اجتماعی زمینه گسترش تعامل میان دولتها را با توجه به اینکه دو کشور دارای اشتراکات فرهنگی بسیاری هستند و بخصوص هر دو کشور در طی چند دهه گذشته دچار تحول و دگرگونی ارزشی شده‌اند (فروپاشی کمونیسم در تاجیکستان و وقوع انقلاب اسلامی در ایران) می‌توان فراهم نمود و بدبینیهای کنونی در عرصه مناسبات دو کشور را از میان برد.

اهداف تحقیق

- شناخت ساختار مطبوعات دوری ایران و انعکاس واقعیت‌های تاجیکستان در آن
- شناخت و ارزیابی پیشینه و پیوستگی فرهنگی و تاریخی ایران و تاجیکستان و بررسی وضعیت کنون مناسبات این دو کشور (در زمینه‌های سیاسی اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی انعکاس این موضوع در روزنامه و مجله‌های ایران)
- شناخت و ارزیابی مسئله‌های اجتماعی و فرهنگی مطرح شده در خصوص هر دو کشور
- معین نمودن موضوعات مطرح شده مشترک فرهنگی میان ایران و تاجیکستان
- گسترش و توسعه رابطه‌های فرهنگی هر دو کشور و انعکاس سبک‌های ارائه مطلب در روزنامه‌ها و مجلات ایران

پیشینه موضوع

در پژوهشها دایره به تاریخ نظریه و علمی روزنامه نگاری موضوع حاضر در ایران و تاجیکستان به طور خاص مورد تحقیق قرار نگرفته است. در بعضی از آثار علمی، که دایره به تاریخ روزنامه نگاری نوشته شده‌اند، اشاره‌هایی دایره به فعالیت رسانه‌های اطلاعاتی ایران، روند فعالیت آنها به نظر می‌رسد. از جمله دانشمند تاجیک عبدالستار نورعلی یف در رساله «تاریخ روزنامه نگاری کشورهای خارجی» در بخش «ژورنالیستی ایران» تاریخ و روشهای اساسی فعالیت روندنهای اطلاعاتی ایران را مورد تحقیق قرار داده، در ضمن دایره به روزنامه‌های «اطلاعات»، «کیهان»، «جمهوری اسلامی»، «رسالت»، «سلام»، «ایران» مجله «پیام نوین» و خدمات آنها در راه انعکاس واقعیت ادبی شوروی سابق، که تاجیکستان جزء از آن بود، همچنین در مقاله کتاب‌شناسی «سیمای ماوراءالنهر در مطبوعات ایران» (۱۶۸، ۷۸-۷۹) از ۹۱ مقاله‌ای، که در سال ۱۳۷۲ در مطبوعات جمهوری اسلامی ایران در باره ماورالنهر چاپ شده است، قدیمترین مقاله این مجموعه مربوط از سال ۱۳۵۱ می‌باشد. در مقاله دیگر، که با نام «مطبوعات ایران و تاجیکستان» در سال دوم، شماره هشتم مجله «کیهان» چاپ شده است (کیهان فرهنگی، ۱۳۷۲، ص ۷۹-۷۸)

چارچوب نظری

تئوری بیان

فن استفاده از بیان برای اقتناع دیگران است. نظریه بیان از ابزارهای انگاره‌سازی است. این نظریه نحوه تبدیل «واقعیت به بیان» در اخبار را بررسی می‌کند و شیوه «رسانه‌ای شدن رویدادها» را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. "گافمن" می‌گوید: ارتباط‌گر رسانه‌های جمعی واقعیت را طبق قواعدی که در قالب یک رسانه به کار می‌رود چارچوب بندی می‌کنند. هر رسانه آینه‌ای از سیاست، نگرش به واقعیت تصویری از مخاطب دارد که خاص خود اوست. این ویژگی سبب می‌شود که اخبار به شیوه‌ای معین عرض شود

ساختار اصلی الگوی تحقیق حاضر تحت تاثیر نظریه‌های برجسته سازی، دروازه بانی خبری در خصوص انعکاس واقعیات فرهنگی تاجیکستان در مطبوعات ایران است که برای تحلیل یافته‌های در این پژوهش مورد استفاده قرار می‌گیرد. وبا توجه به اینکه چارچوب نظری به محقق کمک می‌کند تا تجربیات خود را از موضوع سازماندهی کند واز تشتت وپراکندگی به یک مسیر و جهت مشخص دست یابد.

گزینشگری (دروازه بانی) خبر

هر روز حوادث بی شماری در گوشه و کنار جهان رخ می‌دهد. فضا و زمان محدود و پخش و انتشار خبر در هر رسانه، امکان مخابره کلیه خبرها را میسر نمی‌سازد. لذا رسانه‌های خبری از میان این رویدادهای بیشمار، تعداد محدودی را جهت انتشار انتخاب می‌کنند، گزینش خبر فرآیندی اجتناب ناپذیر در تهیه بخشهای خبری است.

"به کسانی که در تحریریه رسانه‌های خبری در تهیه، گزینش و ارائه پیامهای خبری فعالیت دارند، گزینشگر فرایند می‌گویند" (بدیعی، ۱۳۸۱، ص ۴۰).

مفهوم گزینشگری که دروازه بانی، مرزبانی، سوزن بانی و خبربانی نیز ترجمه شده نخستین بار بوسیله کورت لوین در سال ۱۹۴۷ بکار برده شد. او این مفهوم را مشابه تصمیم هائی مطرح کرد که یک زن خانه دار برای خرید مواد اولیه مورد نیاز غذا بکار می‌برد. او خاطر نشان ساخت که اطلاعات همیشه در کانالهایی قرار می‌گیرد که حاوی "منطقه دروازه GATE AREAS" است. منطقه‌ای که در آنجا تصمیمها بر اساس مقررات بی طرفانه یا مقررات شخصی از سوی دروازه بانان اتخاذ می‌شود. دروازه بانان تصمیم می‌گیرند که آیا اطلاعات یا کالاها اجازه ورود و ادامه عمل در کانال را خواهند داشت یا خیر؟

ایده دروازه بانان به وسیله وایت (DAVID MANNING WHITE) در سال ۱۹۵۰ مورد استفاده قرار گرفت. او این ایده را برای بررسی عملکرد دبیر سرویس یک روزنامه محلی آمریکایی بکار برد و دریافت، که چنین به نظر می‌رسد که تصمیم‌های او برای دور انداختن بسیاری از مضمونها، از اعمال مهم دروازه بانی است.

نظریه برجسته سازی (AGENDA SETTING THEORY)

طبق این نظریه، ارتباط جمعی در انعکاس اخبار با برجسته سازی و اولویت دادن به برخی خبرها در جهت دهی به نگرش مخاطبان تأثیر می‌گذارد.

فرایند برجسته‌سازی شبیه به یک قیف بزرگ است که تعداد زیادی از موضوعات وارد دهانه باز آن می‌شود، ولی تعداد بسیاری از آنها

امکان مطرح شدن در "اولویت رسانه‌ها" (Media Agenda) را پیدا می‌کنند. این مهم، نیاز به یک مدیریت هماهنگ و منسجم و در نظر گرفتن منافع سازمانی و منافع ملی دارد. (coLeman, 2002)

شاو ومک کامبزر در اوایل دهه ۱۹۷۰ دیدگاهی را با عنوان برجسته سازی ارائه داده‌اند که با برجسته کردن یا بزرگ کردن یک رویداد تا حد قرار گرفتن به عنوان یک تیتراژ اول فکر و ذهن خواننده را به سمت آن رویداد سوق دهد (راجرز و دیرینگ، ۱۳۸۵، ص، ۶۹)

فرآیند تهیه خبر

هیئت تحریریه

هیئت تحریریه متشکل از جمع روزنامه نگاران، خبرنگاران، عکاسان، طراحان و دبیران است. کوشش اصلی هیئت تحریریه در این راه صرف می‌شود که در زمان لازم و مفید اخبار و اطلاعاتی که به وسیله خبرنگاران فراهم می‌آید، در اختیار هیئت دبیران قرار بگیرد و آنها نیز اخبار و اطلاعات دیگری را که از سایر منابع بدست آورده‌اند بصورت مقاله یا خبری شایسته چاپ در روزنامه تنظیم کنند و با توجه به میزان اهمیت نسبی و تازگی خبر آن را کم یا زیاد کرده، جای مناسبی برای درج آن در نظر بگیرند، تیتراژ آن را انتخاب کرده و از مجموعه آنها ماکت دقیقی بسازند و به چاپخانه برسانند «(گایار، ۱۳۶۸، ص ۱۸).

روش تحقیق

رویکرد content analysis method روش تحقیق در این پژوهش روش تحلیل محتوی است. در این تحقیق از نوع استنباطی است

واحد تحلیل

در این تحلیل سعی شده است آمارهایی که توسط روزنامه‌های مورد نمونه گیری در ارتباط با کشور تاجیکستان شده است باتوجه به نوع مطلب مورد تحلیل قرار گرفته است.

نحوه جمع آوری داده ها و آزمون آماری

جامعه آماری کلیه شماره‌های نشریه‌های و مجلات - اطلاعات - شرق - ابرار - خبرگزاری - فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی - فتح نامه سیمرغ - فصلنامه بخارا - ایران - ایران شناخت مورد بررسی قرار گرفته است دوره زمانی مورد مطالعه بین سالهای ۲۰۰۵ تا ۲۰۰۸ میلادی بوده است و در این گستره ۳ ساله نمونه برآورد شده از ۳۸۴ نباید کمتر باشد سپس جهت سهولت فعالیت از نرم افزار SPSS برای پردازش اطلاعات بهره گرفته شده است

روش نمونه گیری :

روش نمونه گیری در این پژوهش روش باطرح نمونه گیری احتمالی باتکنیک منظم وسیستماتیک به شیوه سری زمانی است.

$$1 + \frac{1}{n} \left[\frac{z^2 pq}{d^2 - 1} \right]$$

یافته‌های تحقیق

جدول ۱ توزیع فراوانی محتوی روزنامه‌ها

تجمعی درصد	خالص درصد	درصد	فراوانی		
3.0	3.0	3.0	12	دفاع، نظامی، دفاع	خالص
31.7	28.6	28.5	114	روابط خارجی سیاسی	
34.4	2.8	2.8	11	حکومت محلی سیاسی	
41.5	7.0	7.0	28	امور اقتصادی، تجاری	
44.7	3.3	3.3	13	آموزش، تبادل علمی	
89.9	45.2	45.0	180	فرهنگی، هنر	
93.0	3.0	3.0	12	حوادث و اتفاقات	
94.0	1.0	1.0	4	اجتماعی، خدمات	
95.0	1.0	1.0	4	انرژی، سوخت	
97.0	2.0	2.0	8	عمران، توسعه	
97.7	8.	8.	3	ورزشی	
98.0	3.	3.	1	دینی، مذهبی	
99.0	1.0	1.0	4	رسانه	
100.0	1.0	1.0	4	سایر	
	100.0	99.5	398	Total	
		5.	2	System	Missing
		100.0	400	Total	

با توجه به جدول توزیع فراوانی فوق، از مجموع ۴۰۰ مورد کدگذاری شده بیشترین نسبت با ۴۵ درصد یا تعداد ۱۸۰ فراوانی با محتوای فرهنگی هنری و کمترین نسبت با ۳ درصد یا تعداد ۱ فراوانی با محتوای دینی، مذهبی می‌باشد.

جدول ۲ توزیع فراوانی جهت گیری در ارائه مطلب

تجمعی درصد	خالص درصد	درصد	فراوانی		
32.2	32.2	31.3	125	دارد	خالص
99.5	67.3	65.3	261	ندارد	
100.0	5.	5.	2	3.00	
	100.0	97.0	388	Total	
		3.0	12	System	Missing
		100.0	400	Total	

با توجه به جدول توزیع فراوانی فوق، از مجموع ۴۰۰ مورد کدگذاری شده، مطالب دارای جهت گیری ۳۱.۳۱ درصد یا ۱۲۵ مورد و مطالب فاقد جهت گیری ۳.۶۵ درصد با تعداد ۱۲ مورد، ارزیابی شده است.

جدول ۳ توزیع فراوانی ارزش‌های خبری

تجمعی درصد	خالص درصد	درصد	فراوانی		
9.4	9.4	5.3	21	درب‌کبری	خالص
22.0	12.6	7.0	28	شهرت	
31.8	9.9	5.5	22	برخورد و تضاد	
32.3	4.	3.	1	عجیب و استثنا	
43.0	10.8	6.0	24	تازگی	
44.4	1.3	8.	3	فراوانی تعداد و مقدار	
73.5	29.1	16.3	65	مجاورت جغرافیایی	
100.0	26.5	14.8	59	مجاورت معنوی	
	100.0	55.8	223	Total	
		44.3	177	System	
		100.0	400	Total	

با توجه به جدول توزیع فراوانی فوق، از مجموع ۴۰۰ مورد کدگذاری شده، از نظر ارزش‌های خبری، مجاورت جغرافیایی با ۳۱.۶ درصد یا تعداد ۶۵ بیشترین و عجیب و استثنایی با ۳ درصد یا تعداد ۱ کمترین ارزش خبری ارزیابی شده است.

جمع بندی و نتیجه گیری

در انتخاب و انعکاس واقعیت تاجیکستان و روزنامه‌ها و مجلات ایران آن روشی را انتخاب کرده‌اند و بر اساس آن توانسته‌اند از میان مطالب بسیار تنها آن مقدار معین و مناسبی را از رویدادها انتخاب و نشر کنند، که مناسب با فضا و زمان ثابت در نظر گرفته شده در روزنامه یا مجله باشد. در این روش نشریه‌ها به انتشار مطالبی توجه داشته‌اند، که افکار عموم را زیر نفوذ قرار دهند. این گونه تلاشها در انتخاب مطالب نسبت به واقعیت تاجیکستان به آن نمود اطلاعات ارزش بیشتر قائل است، که برای زندگی سیاسی ایرانیان اهمیت دارد. در این عمل تأکید بر آن است، که در حدود آن چه که حقیقتاً روی داده است می‌توان اتفاق نظر داشت و این یکی از ضعفهای منابع اطلاعاتی نشریه‌هاست، که زیر تأثیر عوامل سیاسی قرار دارد. این روش جهت گیری را در سیاست اطلاعاتی ایران تأیید می‌کند.

مطبوعات ایران با راه نشر افکار روشنفکران ایرانی و تاجیک نسبت به رویدادهای دوران استقلال تاجیکستان زمینه را برای درک حقیقت رویدادهای کشور همزبان مهیا ساخته به این وسیله در گسترش و تحکیم رابطه‌های دو کشور تأثیر سودمند داشته است؛ چاپ مطالب فرهنگی موقعیت و جهت گیری مثبت ایران در قبال تاجیکستان و تأکید بر پیشینه تاریخی و فرهنگی را ثابت می‌کند، در انعکاس واقعیت تاجیکستان روزنامه‌ها و ماهنامه‌های ایران ژانرهای گوناگون را استفاده کرده اند، که مهمترین آنها خبر و انواع مصاحبه، مقاله و نوع آن تفسیر و تحلیل می‌باشند. و همچنین مطالب اقتصادی و فرهنگی، که در مطبوعات ایران به نشر رسیده‌اند، مشخص کننده تأیید رابطه‌های ایران و تاجیکستان است. و در سالهای اخیر نشان داده شده است که مردم ایران کنجکاوی زیادی نسبت به اتفاقات کشور هم زبان تاجیکستان پیدا کرده اند. بنا بر این مطبوعات به خاطر این استقبال مردم به انعکاس اخبار از تاجیکستان در ایران پرداخته اند. در نتیجه مطبوعات از مهم‌ترین عوامل بازتاب دهنده واقعیت زندگی و تشکل افکار اجتماعی در هر دوره و زمان محسوب شد، و نقش زیادی در مساعدت وطن داری و خودشناسی و افتخار ملی دارد و به تدریج خود آگاهی ملت‌ها کمک خواهد کرد و یا قادراند، دولت‌ها و ملت‌ها را با یک سخن منطقی و سازنده، راهنمایی یاهدایت و یا آنرا به نابودی کشاند.

پیشنهادها:

- تغییر واژه‌ها و اصطلاحات اداری و نیز انتخاب واژه‌های اصیل فارسی به جای عربی
- انجام توافق نامه و تفاهم نامه‌ها در زمینه‌های آموزش و فرهنگی
- تسهیل و بهبود روابط سیاسی از طریق گسترش و بهسازی فعالیت‌های و روابط فرهنگی
- توسعه تفاهم بین المللی از طریق تبادل فرهنگی و گسترش فعالیت فرهنگی

فهرست منابع:

- بدیعی نعیم (۱۳۸۱) معیارهای گزینش خبر: کدام خبر، چرا؟ روزنامه‌نگاری حرفه‌ای. مجموعه مقالات، مرکز مطالعات و تحقیقات روزنامه‌ها. تهران، ص، ۵۸. ۴۳
- بدیعی
- سلطانی فر، محمد، هاشمی، شهناز (۱۳۸۲)، پوشش خبری، تهران سیمای شرق
- -سیمای ماورالنهر در مطبوعات ایران، کیهان فرهنگی، سال ۱۰، شماره ۸ (۱۳۷۲). ص ۷۸-۷۹
- گایار، فیلیپ، (۱۳۷۴)، روزنامه‌نگاری، ترجمه، فاضل جلو، انتشارات علمی و فرهنگی وزارت علوم
- دیرینگ، جمیز؛ راجرز، اورت (۱۳۸۵)، مبانی برجسته‌سازی رسانه‌ها، مترجمان، کیا، علی اصغر، رشکیائی، مهدی، تهران، شرکت تعاونی سازمان معین ادوات، ۱۳۸۵
- معتمدنژاد، کاظم، (۱۳۷۳)، بازاندیشی نقش اجتماعی وسایل ارتباط جمعی، رسانه، ویژه نامه آموزشی شماره، ص ۶-۲۹
- Renita Coleman ;Esther Thorson. 2002. *The Effects of NewsStories that Put Crime and Violence Into Context: Testing the Public Health Model of Reporting*. Journal of Health Communication, Volume7; Issue 5; October 2002 , pages 401 – 42